

SJÄLVSTÄNDIGT ARBETE VID LTJ-FAKULTETEN
Landskapsarkitektprogrammet
15 hp

Muslimska begravningsplatsen i Malmö - förändring över tid

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Eva-Marie Larsson
2009

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Författare: Eva-Marie Larsson

Titel: Muslimska begravningsplatsen i Malmö – förändring över tid

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Huvudområde: Landskapsarkitektur

Nyckelord: Islam, Gravplatser, Gravvårdar, Begravningsplatser, Begravningsstraditioner, Begravnings seder, Särskilda begravningsplatser, Östra kyrkogården, Malmö, Nybro, Landskapsarkitektur, Landskapsplanering

Handledare: Åsa Klintborg-Ahlo

Examinator: Sabina Jallow

Kurskod: EX0379

Kurstitel: Skriva om landskap

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: C

Utgivningsort: Alnarp

Månad, år: Mars, 2009

Serie: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Omslagsbild: Foto: Eva-Marie Larsson

Sammandrag

Islam är Sveriges näst största religion och därför är det väldigt viktigt att det finns bra och korrekt information kring hur man som muslim vill ha sin begravning utförd, eftersom alla har rätt till en värdig begravning. Uppsatsen uppmärksammar att det finns stora olikheter i hur man förhåller sig till och tolkar de muslimska begravningsplatserna, och att man bör vara medveten om detta när man ska utforma en muslimsk begravningsplats.

Uppsatsen gör en dokumentation av de muslimska begravningsplatserna på främst Östra kyrkogården i Malmö. I en undersökande jämförelse över hur gravplatserna ser ut nu samt hur de sett ut tidigare kan man konstatera att det har skett en förändring av gravarnas utformning, där de från 1980-talet är enkla och avskalade medan gravarna från 2000-talet har en stor variation av både gravstenar och dekoration på gravarna.

Muslimernas begravningstraditioner säger bland annat att det från ett dödsfall endast får ta 24 timmar innan den avlidne begravs, att kroppen inte får kremeras samt att begravning ska ske utan kista och att den döde ska vara placerad i graven så att ansiktet är vänt mot Mecka. Dessutom får graven inte beträdas, och därför markerar man både gravens huvud- och fotända.

Jag har under mitt arbete konstaterat att det finns en synlig förändring av muslimernas gravplatser i Malmö vad gäller främst gravstenar och annan utsmyckning av gravarna. Däremot behöver detta inte bero på ändrade traditioner ifrån muslimernas sida, utan snarare kan det vara ett resultat av förändrade förutsättningar.

Ämnesord:

Islam, Gravplatser, Gravvårdar, Begravningsplatser, Begravningstraditioner, Begravnings seder, Särskilda begravningsplatser, Östra kyrkogården, Malmö, Nybro, Landskapsarkitektur, Landskapsplanering

Abstract

Islam is the second largest religion in Sweden, and it is therefore very important that there is comprehensive and correct information of how the Muslim funeral service is to be conducted, because everybody has the right to a dignified memorial service. This essay notices that there are large differences of how different people relate to and interpret the Muslim graveyards, and that you have to be aware of this when you design a Muslim burial ground.

The essay mainly documents the Muslim graveyards at “Östra kyrkogården” in Malmö. In an investigational comparison of how the graves look now and how they have looked like earlier, you can establish that there has been a change of graves design. The graves from the 1980s are simple and without adorns, meanwhile the graves from the 21 century have a great variation in both gravestones and decoration on the graves.

The Muslim funeral traditions say, among other things, that the body has to be buried within 24 hours after death, that cremation is not allowed and that the burial should be without a coffin. The deceased should also be placed in the grave with their face turned towards Mecca. Besides that the graves shall not be treaded upon, and therefore they mark both the head- and footend of the graves.

During my work I have established that there is a visible change of the Muslim graves in Malmö concerning gravestones and other decorations of the graves. However, this doesn't necessarily depend on changing traditions from the Muslims, but could rather be a result of changing conditions.

Förord

Jag har alltid varit väldigt intresserad av religion. Under kursen Trädgårdshistoria 1 skrev jag en uppsats om Lomma kyrkogårds historia. Vid en intervju med en av de anställda på kyrkogården så berättade han att man i Lomma inte har några begravningsmöjligheter för personer som tillhör andra trossamfund och därmed vill ha sin begravningsplats utformad på ett annat sätt än den protestantiska. Nu blir dessa personer istället begravda i Lund och Malmö.

Eftersom jag inte reflekterat över att man inom de olika trossamfunden vill ha sin begravningsplats utformad på olika sätt, så blev jag väldigt intresserad av ämnet, och kände redan då att det var något som jag ville få mer information om. När vi sedan skulle skriva en kandidatuppsats så kände jag att det var ett perfekt tillfälle för att få mer kunskap inom ämnet.

Jag skulle tycka att det vore väldigt intressant att i framtiden arbeta med begravningsplatsers utformning, och därför känns det extra motiverat att redan nu under min studietid komma i kontakt med olika sorters begravningsplatser.

Jag vill även passa på att tacka alla som har hjälpt mig med min uppsats.

Eva-Marie Larsson

Innehållsförteckning

Inledning	8
Bakgrund	8
Syfte och frågeställningar	8
Metod.....	9
Avgränsningar	9
Begreppsdefinitioner	10
Resultat	11
Islam i Sverige – historia och nutid	11
Begravningstraditioner	12
Utformning av gravplatsen.....	13
Gravvårdar och utsmyckning	14
Östra kyrkogården	14
1980-talet	17
1990-talet	17
Början av 2000-talet.....	17
Mitten av 2000-talet.....	18
Nybro kyrkogård	20
Framtidens muslimska begravningsplatser	22
Diskussion	23
Källförteckning	26

Inledning

Bakgrund

Begravningsplatser är väldigt fascinerande och intressanta eftersom de både ska kunna vara en trösterik plast där man kan minnas och sörja sina avlidna, men även fungera som en lugn, grön och vacker oas där man kan komma bort från stadens jäkt. Det är också en plats som alla så småningom kommer att komma i kontakt med, och ska därför kunna tillgodose många olika sorters behov på ett bra sätt.

Nästan en tredjedel av Malmös befolkning har utländsk bakgrund. Av dessa är en stor del muslimer från bland annat Irak, Jugoslavien och Palestina. (Malmö stad, 2009)

En ökad befolkning från andra delar av världen gör att Sverige blir mer mångkulturellt, och det ökar även kraven på att det ska finnas passande begravningsplatser för flera olika religioner. Skillnaderna mellan hur de olika religionerna vill ha sin begravningsplats utformad är markant, och eftersom Sverige har religionsfrihet är det viktigt att hänsyn tas till detta, så att alla kan känna att man får en värdig begravning.

Vid utformning av nya områden för olika trossamfund är det därför viktigt att det finns bra och konstruktiv fakta på hur man inom de olika trossamfunden vill ha sina begravningsplatser utformade. Eftersom islam är Sveriges näst vanligaste religion så är det många som är berörda av att informationen är bra och tidsenlig. I nästan all litteratur som finns om muslimska begravningsplatser kan man läsa att enkelheten är något som är kännetecknande för muslimernas gravplatser. I till exempel en text på Länsstyrelsens hemsida om begravningsplatser står detta väldigt tydligt och koncist. (Länsstyrelsen, 2007)

Dock kan man på nyare gravar se att detta inte längre stämmer. Ofta finns det både blommor och ljus på gravarna. Även gravvårdarna visar tydligt att enkelheten inte längre är ett centralt begrepp, då de både kan ha många olika former, samt vara utrustade med figurer som exempelvis duvor men även fotografier på de avlidna.

Denna förändring är väldigt spännande ur många perspektiv och därför viktig att notera. I ett samtal med en man med ursprung från Montenegro som besökte Östra kyrkogården, berättar han att även han har uppfattat hur stor förändring det är på de muslimska gravplatserna. När han levde i Montenegro upplevde han att gravplatserna knappt ens var markerade, och att de avlidna lades ner i jorden ”precis som när man sätter potatis”, medan det enligt honom nu är helt förändrat. Hans uppfattning är att muslimerna nästan helt har tagit efter de kristnas traditioner kring utformning och utsmyckning av gravplatserna.

Syfte och Frågeställningar

Syftet med min uppsats är att undersöka om det skett en förändring i muslimernas begravningsplatser och i så fall uppmärksamma det, så att utformningen följer de önskemål som muslimerna har, istället för att anläggarna tar för givet att det är som det varit tidigare.

Frågeställningar:

Vad har muslimerna för traditioner kring begravning och utformning av gravplatsen?
Har de muslimska begravningsplatserna förändrats under den tid de funnits i Malmö?
Hur har de i så fall förändrats och vad beror förändringen på?

Metod

Information till uppsatsen har främst skett genom kvalitativa intervjuer med personer som har god insyn i ämnet. Genom besök hos företrädare inom muslimska församlingar får man höra direkt vilka tankar som förs kring religionens begravningsplatser. Endast i Malmö finns över 20 stycken olika muslimska församlingar, där Islamic Center är den största (Petersson, I. pers. medd., 2009). Därför borde deras ordförande Bejzat Becirovs ord representera många andra muslimers åsikter, och av den orsaken valde jag att intervjua honom angående de muslimska traditionerna kring begravning och utformning av gravplatserna. Ingemar Petersson som är driftschef på Östra kyrkogården i Malmö har varit en viktig källa till förvaltarnas perspektiv på muslimska begravningsplatser.

En stor del av mitt arbete kommer även att grunda sig på besök på Östra kyrkogården som har en muslimsk begravningsplats, där man tydligt kan undersöka och jämföra skillnaderna mellan de äldre gravplatserna och de som är nyanlagda.

En sökning på litteratur om islam som religion och utformningen av muslimers begravningsplatser på bibliotek, databaser och internet gav mycket information om religionen, men för det mesta beskrivs där inte begravningsplatsens utformning. Men däremot finns där ofta kontaktuppgifter till personer att kontakta för vidare information.

Den mesta litteratur inom området är 15-20 år gammal, vilket gör att den kan användas som en bra jämförelse till hur dagens gravplatser ser ut. Mycket av den information jag söker är bättre att få genom att prata med dem som själva är berörda och vill ha en begravningsplats som inte är den typiskt svenska, så att informationen kommer från en ursprungskälla istället för genom en andrahandskälla som t.ex. böcker.

Malmö har en stor del utlandsfödd befolkning. Detta kan göra att de olika trossamfundet i Malmö har större möjligheter än på många andra ställen att samordna sig och ställa högre krav på att deras kulturella och religiösa traditioner tillgodoses. Jag ville därför undersöka hur det i en annan kommun förhöll sig och ifall det ställs liknande krav på begravningsplatsernas utformning. Jag ville också ta reda på ifall det skett någon förändring av muslimernas förhållningssätt till gravplatserna. Jag valde att kontakta min hemkommun Nybro, vilket är en klart mindre kommun än Malmö, samt ligger i östra Småland, vilket gör att man kan göra en jämförelse både storleks- och regionsmässigt.

Vid val av bildmaterial till uppsatsen försökte jag göra ett representativt urval över vilka bilder på gravvårdar, gravplatser och översikter som jag skulle använda, men samtidigt skulle bilderna vara tydliga och illustrativa.

Avgränsningar

Den tidsmässiga avgränsningen kommer vara att jag endast skriver om den tid som det funnits muslimska begravningsplatser i Sverige.

Geografiskt kommer uppsatsen vara avgränsad till att främst ta upp förändringen av Malmös muslimska begravningsplats, men en snabb jämförelse med en annan kommun kommer även att göras för att se vilka likheter och skillnader det finns.

Begreppsdefinitioner

För att tydliggöra vissa centrala begrepp som jag använder i min uppsats har jag här nedan skrivit deras definitioner som jag använder mig av.

Begravningsplats – område som är anordnat för förvaring av avlidnas stoft eller aska. Begravningsplatser omfattas av kyrkogårdar, andra gravområden, minneslundar, kolumbarium mm. Skillnaden mellan begravningsplats och kyrkogård är att den senare är en kristen begravningsplats som ligger i anslutning till en kyrka. (Gröna Fakta, 2005)

Gravvård – gravsten, minnesmärke vid grav (Bonniers uppslagsbok, 2007a)

Gravplats – finns inritad på gravkartan och har plats för en eller flera gravar (Gröna Fakta, 2005)

Trossamfund – samlingsbegrepp för människor som tillhör en gemensam livsåskådning. Det begränsas ofta till att endast gälla religiösa organisationer. (Wikipedia, 2009)

Resultat

Islam i Sverige – historia och nutid

1930 gjordes i Sverige en folkräkning där man även registrerade vilken tro befolkningen bekände sig till, och det fanns då 15 stycken muslimer i Sverige. Under andra världskriget kom en mindre grupp muslimer till Sverige från främst Estland som hörde till dåvarande Sovjetunionen, och 1949 bildades den första muslimska föreningen i Sverige (Riksantikvarieämbetet, 2004). I mitten av 1970-talet kom det större grupper av muslimer till Sverige, det var främst palestinier och libaneser som flydde från kriget i sina hemländer (Kadhun, L., pers. medd., 2009). Under denna tid bildades även flera nya muslimska församlingar, vilka ofta hade en nationell eller språklig grund (Riksantikvarieämbetet, 2004).

Under de första årtiondena efter andra världskriget kom även muslimer till Sverige som arbetskraftinvandring. Det var främst män som kom till Sverige i det första skedet, och de hade ganska svaga anspråk på att utöva sin religion. När sedan anhöriginvandringen kom igång och familjer återförenades, insåg många muslimer att de kommit till Sverige för att stanna. Det blev då viktigt för muslimerna att definiera sin religion för både omgivningen och för sig själva, och det började vid den tiden komma önskemål om bland annat moskéer och mer inflytande över sitt muslimska liv. (Riksantikvarieämbetet, 2004)

Redan på 1960-talet började man tänka på att bygga en moské i Malmö, och efter ett långt arbete med att få mark och finansiering till projektet kunde man börja bygga moskén i april 1983, och ett år senare hölls den första fredagsbönen i den nya moskén. (Islamic Center, 2005)

Nästa våg av muslimska flyktingar till Sverige kom i mitten av 1980-talet och de bestod främst av irakier som var motståndare till Saddam Hussein. Araberna som anlände till Sverige i slutet av 1980-talet bidrog till att muslimerna under 1990-talet började utgöra en ansenlig del av det svenska samhället. (Kadhun, L., pers. medd., 2009)

I Sverige är det sedan 1951 fullständig religionsfrihet och därmed är det förbjudet att hantera eller sprida uppgifter som avslöjar religiös övertygelse om uttryckligt samtycke inte har lämnats av den registrerade eller om regeringen godkänt det. Därför finns det i Sverige ingen statistik över religionstillhörigheten hos befolkningen. Detta gör att det är väldigt svårt att avgöra hur många muslimer det idag finns i Sverige. (Statistiska Centralbyrån, 2002)

2005 fanns det enligt Islamic Center 45 000 personer med muslimsk bakgrund i Malmö Stad. I regionen fanns det ca 100 000 muslimer och i hela riket uppgick antalet muslimer till 350 000 (Islamic Center, 2005). Andra källor beräknar att det finns 250 000-400 000 muslimer i Sverige (Open society institute, EU monitoring and advocacy program, 2007) och att det idag (2009) finns 55-60 000 muslimer i Malmö (Pettersson, I. pers. medd., 2009). Oavsett vilken av dessa källor man väljer att tro på, kan man konstatera att islam är Sveriges näst största religion.

Debatten om att utforma speciella begravningsplatser för muslimerna började på 70-talet när muslimerna blev vanligare i Sverige. Malmö var 1974 först i Sverige med att i anslutning till Östra kyrkogården anlägga ett begravningsområde för muslimer. Idag gravsätts 60 % av de avlidna muslimerna som bor i Malmö-området på Malmös begravningsplats, medan de återstående 40 % transporteras tillbaka till hemlandet för att gravsättas där. (Petersson, I. pers. medd., 2009)

Begravningstraditioner

När en muslim dör ska den döendes ansikte vara vänt mot muslimernas heliga stad Mecka. Läsning ur Koranen ska helst ske fram till att den döde hämtas från dödsplatsen till ett bårhus eller annan tillfällig lokal i väntan på begravning (Fonus, 2005). Eftersom den avlidnes själ inte kommer till ro förrän efter begravning inom den muslimska tron, är det viktigt att begravning sker så snart som möjligt, helst inom 24 timmar (Möller, 2001). Enligt Ingemar Petersson, driftschef på Malmö kyrkogårdsförvaltning, är det endast i anslutning till helgdagar det kan bli problem med att begrava den avlidne i tid. Den främsta orsaken till dröjsmål är snarare att den anhöriges familj inte lyckas samla släkten på så kort tid. Vid en intervju med Bejzat Becirov, ordföranden för Islamic Center, märks det snabbt att kyrkogårdsförvaltningens syn inte helt delas av honom. Becirov anser att muslimerna borde få sköta sina egna begravningar eftersom det enligt honom ofta tar för lång tid för kyrkogårdsförvaltningen att gravsätta den avlidne. Speciellt vid lördagar, söndagar och andra helgdagar upplevs det som stora problem med att begrava den avlidne inom utsatt tid, och därför menar Becirov att kyrkogårdsförvaltningen inte respekterar de muslimska traditionerna tillräckligt mycket. Han tycker av den anledningen att det kan kännas fel att skattepengar ska betalas för en gravsättning som ändå skulle fungera mycket bättre ifall muslimerna själva fick sköta om den.

Hela den avlidnes kropp ska, enligt muslimsk tro, begravas i jorden. Därför sker obduktion av den avlidne endast i speciella fall som till exempel när det skulle kunna bidra till medicinsk forskning och ökad forskning för att lindra andras lidande. Det görs även undantag när den exakta dödsorsaken måste undersökas. Men vid obduktion får inga organ avlägsnas från den avlidnas kropp. (Fonus, 2005) Av samma anledning är det också förbjudet med kremering inom islam (Möller, 2001). Innan begravningen ska kroppen tvagas och svepas, därför är det viktigt att en lokal för detta finns att tillgå i närheten till begravningsplatsen (Islamguiden). I Malmö sker tvagningsceremonin i moskén (Möller, 2001).

Muslimer vill begravas i jungfrulig jord, vilket innebär att ingen annan tidigare får ha varit begravnen på platsen. Det är inte heller tillåtet att utplåna muslimska gravar, utan de tillhör den avlidne för all framtid. Dessutom ska muslimer enligt Koranen begravas tillsammans med andra trosfränder. (Möller, 2001)

De senaste åren har det börjat komma önskemål från muslimer till kyrkogårdsförvaltningen att reservera gravplats åt efterlevande maka/make. Detta är en önskan som tidigare inte funnits bland muslimerna och är inte någon muslimsk tradition, medan det inom till exempel kristendomen länge har förekommit. Sedan 2002 är detta därför inskrivet i avtalen mellan de muslimska församlingarna och Malmö kyrkogårdsförvaltningen. Idag är det på Östra kyrkogården i Malmö ca 75 % av muslimerna som reserverar gravplats. (Petersson, I. pers. medd., 2009)

Under begravningsceremonin bör enligt muslimsk tradition inte kvinnor vara närvarande eftersom man anser att de sörjer för högljutt och obehärskat, vilket stör den avlidnes själ. (Kyrkogården, 2002) Det finns även en muslimsk sed som säger att efter en begravning så ska de anhöriga hålla vakt vid graven i 3 dygn efter gravsättningen, eftersom det tar den tiden innan själen lämnar kroppen och man under den tiden behöver skydda själen. Det är fortfarande relativt vanligt att detta görs. (Becirov. B. pers. medd., 2009)

Eftersom en kista förhindrar den naturliga processen för kroppen för brytas ner vill majoriteten av muslimerna helst bli begravda i svepningen utan kista (Becirov. B. pers. medd., 2009) med endast en täckande håll placerad på avsatsen i graven sidor som skyddar den avlidnes kropp vid återfyllningen av graven (Islamguiden). Detta är numera inte några problem på de flesta begravningsplatser (Petersson, I. pers. medd., 2009).

Utformning av gravplatsen

När muslimer ska besöka sin begravningsplats vill de kunna nå området utan att behöva passera andra trossamfundets gravplatser. Därför är det viktigt att det finns en egen ingång till den muslimska begravningsplatsen ifall den finns på en allmän begravningsplats. (Islamguiden)

Placeringen av den avlidnes kropp i graven är viktig. Gravarna ska vara orienterade så att den döde ligger på kroppens högra sida med ansiktet vänt mot Mecka. (Islamguiden) Dessutom ska graven inte vara djupare än 1,7 meter (Möller, 2001).

Det är inom Islam väldigt viktigt att graven inte beträds, därför markerar man graven vid huvud- och fotändarna med gröna trämarkeringar. Dessa markörer byts i regel ut efter ett år mot mer traditionella gravvårdar av sten. (Kyrkogården, 2007) Ofta gör man gravarna upphöjda från den omgivande marken (Möller, 2001), eller omgivna av en ram av sten eller trä, för att gravarna ska bli extra markerade. Det är av den orsaken även

Nyanlagd muslimsk grav med gröna trämarkeringar för fot- och huvudändarna, samt något upphöjd jord. (Foto: Eva-Marie Larsson, 2009-03-04)

viktigt att tänka på att utrymmet mellan gravarna ska vara tillräckligt stort så att man kan sköta om graven utan att behöva gå på den (Kyrkogården, 2002). Dock brukar man idag godkänna gräsklippning över gravarna för att skötseln ska fungera (Petersson, I. pers. medd., 2009).

Det finns gravar för personer som saknar anhöriga, och därmed inte har någon som sköter om deras gravar. Dessa har i nuläget inte skötts om av

varken kyrkogårdsförvaltningen eller någon annan, vilket är ett problem. (Becirov. B. pers. medd., 2009) Även kyrkogårdsförvaltningen har uppmärksammat problemet med att vissa gravar inte sköts om och därför börjar ge ett uttryck av förfall. Dock har man från kyrkogårdsförvaltningens sida valt att inte göra något åt detta, eftersom muslimerna ofta påpekar att de vill sköta sin begravningsplats själva. Kyrkogårdsförvaltningen har därför istället väntat på att muslimerna själva ska reagera mot att vissa gravar inte sköts om, för att känna att deras skötsel är välkommen och uppskattad av muslimerna. Detta är något som ganska nyligen har hänt, i och med att några muslimer kommit till kyrkogårdsförvaltningen och påpekat att några av gravarna behöver bättre skötsel, och man har därför planer på att åtgärda detta nu. (Petersson, I. pers. medd., 2009)

Gravvårdar och utsmyckning

Enligt gamla muslimska traditioner ska graven vara enkel, vilket även avser en eventuell gravvård. Det är inte förbjudet med gravsten, det finns inte heller några speciella föreskrifter gällande gravvårdars utformning, men om gravsten används ska den placeras utanför själva graven. (Islamguiden)

Det viktigaste är att gravvården markerar gravens fot- och huvudända, men det är onödigt att de anhöriga lägger ner mycket pengar på en stor och utsnidad gravsten, utan det räcker med en enkel som inte kostar så mycket. Undantag till det är vid de tillfällen som den avlidne uttryckligen haft önskemål om en mer påkostad gravsten och kanske till och med sparat pengar till en, eller ifall de anhöriga vill ha en dekorerad gravsten. Ofta är shiiternas gravstenar mer utsmyckade med till exempel fotografier. (Becirov. B. pers. medd., 2009)

I de flesta texter där muslimska begravningsplatser beskrivs, så kan man läsa att blomsterdekorationer ska förekomma sparsamt på gravplatserna enligt muslimernas traditioner (Möller, 2001). Det är dock inte fel med utsmyckning av gravar, enligt Bejzat Becirov. Däremot är det inte nödvändigt eftersom den avlidne ändå inte tar del av utsmyckningarna då denne redan fått sitt himmelrike. Emellertid kan det vara väldigt fint med blommor på graven, men eftersom snittblommor så snabbt vissnar och blir risiga är det bättre att plantera blommor som håller sig fina längre. De anhöriga ska däremot inte lägga ner alltför stora utgifter på blomsterdekorationer, precis som de inte ska göra med gravvårdarna. (Becirov. B. pers. medd., 2009)

Uppfattningen om ifall tända ljus ska förekomma på gravplatserna eller inte är väldigt olika beroende på vilket land man kommer ifrån samt vilken muslimsk församling man tillhör. Detta beror på att man tolkar Koranen olika. I Koranen kan man nämligen läsa om att morgonljus är bra, och vissa anser då att ljuset man tänder på graven symboliserar detta morgonljus, medan andra inte tycker att det kan jämföras. (Becirov. B. pers. medd., 2009)

Östra kyrkogården i Malmö

Den muslimska begravningsplatsen är placerad i utkanten av Östra kyrkogården, med en manshög bokhäck som omgärdar och avskiljer området från den resterande begravningsplatsen. En parkeringsplats där de besökande ställer sina bilar finns på andra sidan av området. Nästan hela den muslimska begravningsplatsen är väldigt öppen och utan avskiljande och rumsbildande vegetation. På området närmast den övriga

begravningsplatsen växer dock ett antal stora bokar, vilka i lövat tillstånd bildar ett lövtak över denna del. Då dessa bokar har samma storlek som de bokar som växer över hela Östra kyrkogården är de troligtvis äldre än den muslimska begravningsplatsen och fanns där redan vid dess anläggning. Det finns även medelstora björkar utspridda över begravningsplatsen, men de är främst centrerade över området äldre delar. Av björkarnas storlek kan man anta att dessa planterades på platsen när man anlade den muslimska begravningsplatsen. Detta förklarar även varför de främst är koncentrerade till de äldre delarna av området. På de nyare delarna av begravningsplatsen växer några klart mindre björkar, vilka är relativt nyplanterade. Troligtvis har dessa björkar planterats som ett resultat av att man vill åtgärda att vissa platser är väldigt öppna och saknar rumsbildande växtlighet. På begravningsplatsen finns också några enstaka större vintergröna solitärbuskar utspridda. Dessa växer på gravplatserna, vilket innebär att det är de anhöriga som har planterat dessa. På många av de äldre gravarna har buskarna fått växa fritt och ett stort antal är nu flera meter höga. En lång rabatt följer en av gångarna som troligtvis har varit gränsen för området tidigare. Men eftersom området innanför gången har blivit fullt har begravningsplatsen nu utökats till att innefatta ett större område. I rabatten växer låga spireor och dessutom några hårt beskurna buskar där endast någon decimeter av stammen är kvar. Det är oklart ifall det är tänkt som en föryngringsbeskärning, eller om tanken är att så småningom ta bort hela buskarna. Låga lövbuskar är även planterade längs med vissa sträckor av andra gångar.

Bild över den äldre delen av den muslimska begravningsplatsen där både de större träden, de stora vintergröna buskarna samt gravarna orientering syns. (Foto: Eva-Marie Larsson 2009-03-25)

Det nya området har några få nyanlagda gravar placerade längs med bokhäcken i ytterkanten av begravningsplatsen, vilket gör att det är ett stort öppet område utan varken vegetation eller gravarplatser mellan dessa gravar och de resterande avdelningarna på begravningsplatsen. Sop- och kompostförvaringarna är dolda av ett omringande grönmålat trästaket. Då detta är de enda byggda elementen på området, och det dessutom inte finns några häckar i samma höjd, märks dessa rätt tydligt trots att man

försökt integrera dem genom att måla dem gröna. Över hela området breder en gräsmatta ut sig. På den äldre delen av begravningsplatsen är det även gräsmatta på många av gravarna, medan det är mer sällsynt på de nyare gravarna där jorden ofta är öppen och tillgänglig för de anhöriga att plantera buskar, perenner, lökar och sommarblommor.

När man som besökare går in på begravningsplatsen kan man, som ett resultat av frånvaron av en rumsbildande vegetation och den okuperade landskapsbilden, snabbt överblicka hela området. Därför märks det tydligt att gravarna är orienterade mot samma håll, eftersom gravvårdarna har baksidan vänd mot gången på den ena sidan och de på den andra sidan är vända mot gången. Detta är något som sällan förekommer på kristna begravningsplatser, där gravvårdarna för det mesta är orienterade så att man som besökare kan läsa gravvårdarnas inskription från gången.

Bild över de nyare delarna av begravningsplatsen där det är glest med häckar och träd som skapar rumslighet. (Foto: Eva-Marie Larsson, 2009-03-25)

Gravarna på den muslimska begravningsplatsen är placerade i långa raka rader på den öppna gräsytan. Flera av gravarna har en ram runt hela gravplatsen, även om det är vanligast på de nyare gravarna. Ramen kan bestå av flera sorters material där olika bearbetningar av sten är vanligast, men även träkubb, kedjor, tegel och låga vintergröna häckar förekommer. Ramen är ofta fylld av växter och andra prydnader, men då det vid mina besök har varit tidig vår, och varken säsong för perenner eller sommarblommor, kan man tänka sig att det under årets varmare månader är klart mer grönskande än vid mina besök. Redan i mars är det dock på vissa av gravarna redan rikt blommande av olika lökar, penséer, ljung samt snittblommor. Dessutom finns det på flera gravar blommor i tyg och plast. Det är värt att notera att det är relativt vanligt med buxbom på muslimernas gravplatser, både som låga häckar och som små solitära buskar. Låga buxbomshäckar på begravningsplatsen är en gammal skånsk tradition, och det är mycket intressant att det även förekommer i så stor utsträckning på muslimernas gravar.

När man går runt på den muslimska begravningsplatsen på Östra kyrkogården i Malmö får man uppfattningen av att muslimernas utformning av gravplatserna har genomgått en väldigt markant utveckling. Gravvårdarna från 70- och 80-talen är oftast enkla och utan utsmyckningar, medan de nya gravvårdarna från 2000-talet har en stor mångfald av både storlek, form och symboler. Utifrån de gravar som finns på Östra kyrkogården har jag gjort ett urval av några av dem som jag anser representerar tiden som de är ifrån. Alla gravar från dessa år har inte detta utseende, men de flesta påminner på något sätt om de gravar som jag har valt att skriva om. Gravarna jag har valt ut är från 1985, 1995, 2001 samt 2006.

1980-talet

På graven från 1985 är huvud- och fotändan markerade med enkla stenar i sågad ljusgrå granit. Gravstenen vid huvudändan är helt fyrkantig och mitt på den finns ett ljusare nedsänkt område, vilken lyfter fram den enkla texten med den avlidens namn samt födelse- och dödsdag som finns skriven i samma nivå och färg som resten av stenen, vilket gör att den blir något upphöjd från området som den är skriven på.

Fotändens sten är gjort av samma ljusgråa material som huvudändens, men är klart lägre och har en spetsig topp. Båda stenarna är väldigt enkla och avskalade utan några extra utsnidningar, och området mellan dem är också helt fritt från dekorationer, utan består endast av en knappt märkbart upphöjd del från den omgivande gräsmattan.

1990-talet

Gravvården från 1995 visar att det redan har börjat ske en förändring, även om den inte är så väldigt stor än. Stenen har en röd nyans med en polerad framsida och råarbetade kanter och råttillsatt kantslag. På den polerade ytan finns en sirlig text i guld skriven. Dock är det fortfarande endast namn och datum för födelse och död som finns på stenen, förutom den muslimska symbolen månskärnan och stjärnan. Både texten och symbolen är försänkta i stenen.

Gravstenen har en mjuk rundad form, som är väldigt olik den strikta fyrkantiga som man ser på de från 1980-talet. Dessutom har man planterat två rosbuskar på gravstenen.

Början av 2000-talet

Utvecklingen från 1990-talet till 2000-talet är väldigt tydligt på många gravar. Gravvården från 2001 har inte många likheter med varken de från 1980- eller 1990-talen. Nu har formen börjat bli väldigt mycket friare med ett hjärta som hålls upp av två händer. Texten på stenen är ännu sirligare än tidigare, och nu har man även lagt till både en kort extra text med orden ”Vi saknar dig”, samt bilder på en fotboll som troligen syftar till den avlidnes intressen och en nedsänkt ros.

Uppe på en av hjärtats bågar så sitter dessutom en vit duva och tittar ner mot gravstenen. På var sida av gravstenen finns vasar där man kan sätta snittblommor. På själva gravstenen har man lagt både blomsterarrangemang och snittblommor. Dock kan det även vara värt att notera att den avlidne dog ung, vilket kan spela in i hur mycket man har valt att smycka både gravvården och jorden.

Mitten av 2000-talet

På gravsten från 2006 kan man se att utvecklingen har gått ännu längre mot mera utsmyckning. Stenen är röd, med en polerad framsida med oregelbunden form, och råarbetade kanter, kantslag samt fot. Hela gravstenen är kantad av en ram i samma röda polerade sten som är placerad i marknivå, vilket gör att hela gravstenen skimrar lätt. Den polerade framsidan av gravstenen är rikt utsmyckad med både ett fotografi av den avlidne, en utstickande tredimensionell ros med både blomma, blad och stjälk, som troligen är av brons.

Texten på den här gravstenen är klart längre än på de äldre gravarna, förutom namn, födelse- och dödsdag och den muslimska symbolen med månskärnan och stjärnan, så finns det även en längre text på det språk som den avlidne troligen talade.

På ena sidan i gravens fotända finns även en liggande sten av samma material som gravstenen och gravens ram, men utan att vara polerad. En grund vattenspegel har bildats i stenens fördjupning, och kanske är det tänkt som ett fågelbad. På sidan av stenen med vattenspegeln så finns det ytterligare två blommor, en ros i samma stil som den på gravstenen, samt en mindre med bara blomma och blad.

Det finns även flera lyktor på gravstenen, vilket kan vara ett tecken på att de muslimska gravarna har blivit influerade av andras traditioner. Hela den inramade gravstenen är full av olika utsmyckningar som till exempel tuvor med snödroppar och taklökar, snittblommor, släta stenar, glaskulor i en mängd färger samt olika föremål i plast.

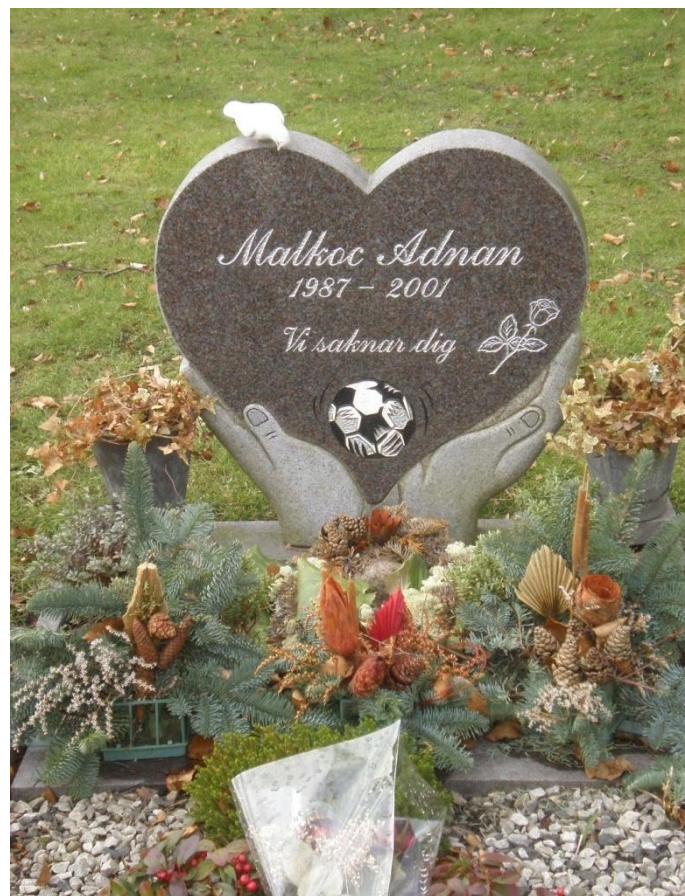

Gravplats från 1985 med enkel design. (Foto: Eva-Marie Larsson, 2009-03-04)

Gravsten från 1995 där formen har börjat bli friare och mjukare än det varit tidigare. (Foto: Eva-Marie Larsson, 2009-03-04)

Gravsten från 2001 med formen av ett hjärta. (Foto: Eva-Marie Larsson, 2009-03-04)

Gravplats från 2006 där utsmyckningen på både gravstenen och jorden är tydlig. Foto: (Eva-Marie Larsson, 2009-03-04)

I boken *Mellan trädkrans och minneslund* från 2001 berättade ordföranden för Islamic Center i Malmö, Bejzat Becirov, att han då ansåg att många av de nya gravvårdarna på muslimernas begravningsplats i Malmö var för stora och utsmyckade. Han tyckte det var bättre när muslimerna själva ritade sina stenar, eftersom de nuvarande återförsäljarna av gravstenar helst säljer stora vilket de tjänar bättre på. (Möller, 2001)

Men vid en snabb sökning på några olika återförsäljare av gravstenar i Sverige och Malmö, inser jag snabbt att det finns ett väldigt brett utbud av gravstenar. Det finns både små och stora, enkla och utsmyckade samt möjligheten att designa sin egen gravsten.

Eftersom alla dessa möjligheter för olika utformning finns, så kan man endast dra slutsatsen att det är helt upp till de avlidna och dennes familj att välja ifall man vill följa de muslimska traditionerna eller inte, och att man gör ett medvetet val när man väljer att avvika från den muslimska enkelheten på gravarna.

Nybro kyrkogård

Nybro är en medelstor kommun i östra Småland med nästan 20 000 invånare (Nybro kommun, 2008). För att tillmötesgå den relativt stora gruppen muslimer som finns i Nybro kommun anlade man i början på 1990-talet ett område för muslimer på Nybro kyrkogård, och 1993 gravsatte man den första muslimen. Idag är 38 stycken muslimer gravsatta i området. (Bengtsson, L. pers. medd., 2009)

Gravvårdarna på muslimernas gravplatser skiljer sig inte nämnvärt ifrån varandra oavsett när de är resta, och de utgör inte heller någon skillnad mot gravvårdarna på de protestantiska avdelningarna på Nybro kyrkogård. De flesta gravvårdar på hela begravningsplatsen är enkla och rektangulära ”som resväskor”. Däremot kan man notera en

skillnad i hur utsmyckade muslimernas gravar är, där de första från början av 1990-talet inte har blommor och andra utsmyckningar på gravarna, medan det på de nya gravplatserna kan finnas både planterade blommor och buskar samt snittblommor. (Bengtsson, L. pers. medd., 2009)

Översikt över den muslimska begravningsplatsen på Nybro kyrkogård. (Foto: Annika Larsson, 2009-03-16)

Grav på Nybros muslimska del utsmyckad med krans, planterade buxbombsbuskar och blommor samt en enkel bild på gravstensens ena hörn. (Foto: Annika Larsson, 2009-03-16)

Det som är helt anorlunda mot begravningsplatsen i Malmö är att det i Nybro inte finns någon markering för fotändan på gravarna. Det är endast den grav som är helt nyanlagd som har markeringar på både huvud- och fotändan, men på de resterande gravarna så är det som mest endast ett litet område framför gravstenarna som är markerat med till exempel en enkel stenram i vilken några få planterade blommor rymms. Vissa av gravarna har inte ens något område framför sig som är utmärkt, utan står för sig själva i gräsmattan. Det enda som skiljer de muslimska gravarna från de protestantiska är att på alla gravstenarna så finns den muslimska symbolen med månskärnan och stjärnan.

Överlag kan man snabbt konstatera att gravarna i Nybro inte alls är lika utsmyckade som de i Malmö, samt att gravarna i Nybro bildar en mer sammanhängande helhet där både gravvårdar och

utsmyckning är ganska lika på alla gravar. Texterna på alla gravstenarna är enkla och avskalade utan till exempel långa dikter. Den vanligaste utsmyckningen av gravarna är små enkla vintergröna buskar placerade på var sida av gravplatsen. På några enstaka gravar finns även snittblommor, men troligtvis är detta vanligare under sommaren.

På kyrkogårdsförvaltningen i Nybro har man bara mött positiva reaktioner från muslimerna om gravplatserna, och även om muslimerna själva inte beträder gravarna så sköter kyrkogårdsförvaltningen de muslimska gravplatserna på samma sätt som resten av begravningsplatsen. Detta innebär att man både går och kör med gräsklippare på gravarna, utan att det kommer klagomål från muslimerna. (Bengtsson, L. pers. medd., 2009)

Framtidens muslimska begravningsplatser

Det blir allt fler muslimer som växt upp i det svenska samhället och därmed inte har levt i ett muslimskt samhälle, vilket gjort att många inte har lärt sig sina egna muslimska traditioner. Därför har de inte kunskaper i hur de ska utforma och sköta sina begravningsplatser enligt muslimska traditioner. Bejzat Becirov tror att dessa personer kommer att bli påverkade av hur andra har utformat sina gravplatser inom det muslimska området, vilket kommer leda till att gravarna blir mer enhetliga och ger en bättre känsla. Man har även bra resurser inom den muslimska organisationen som kan hjälpa de anhöriga ifall de är osäkra på hur de ska sköta begravningen. (Becirov. B. pers. medd., 2009)

Inom kyrkogårdsförvaltningen tror man däremot att dessa personer kommer bli mer påverkade av de svenska och kristna traditioner som de växer upp med. De anser att man kan se att den utvecklingen redan har börjat ske, och att flera av de nya muslimska gravarna har tydliga tecken från andra religioners traditioner. (Petersson, I. pers. medd., 2009)

Bejzat Becirov berättar även att han har många planer över hur man kan förbättra och utveckla begravningsområdet på Östra kyrkogården med bland annat nytt gångsystem.

Diskussion

Jag har konstaterat att det är en stor och markant skillnad på hur gravarna från 1970- och 1980-talen ser ut jämfört med dem som anläggs nu på 2000-talet. Detta har jag sett tydligt genom att studera gravarna på den muslimska begravningsplatsen på Östra kyrkogården och jämföra gravarna med varandra. Men jag har även läst den litteratur som finns om muslimska begravningsplatser och bedömt hur den överrensstämmer med verkligheten.

Jag tycker att det är mycket intressant och anmärkningsvärt att det är allmänt känt inom begravningsverksamheten att de muslimska gravplatserna ska vara enkla, precis som judarnas gravar, när det enligt muslimerna själva inte finns några bestämmelser kring detta. Jag tror att en orsak till denna föreställning skulle kunna vara att muslimska gravar i historien ofta har varit relativt avskalade och enkla. Av den anledningen har nog många tagit för givet att det ska vara så, när det egentligen inte finns några regler kring hur gravarna ska vara utformade och smyckade. Jag anser även att det är väldigt egendomligt att ingen tidigare litteratur har uppmärksammat förändringen av muslimernas synsätt på sina gravplatsers utformning. Muslimer utgör en stor del av det svenska samhället. Därför tycker jag att det borde vara en självklarhet att både de som utformar särskilda begravningsplatser samt de muslimska församlingarna har ett stort intresse för att se till att det finns korrekt och tidsenlig information om gravarnas utformning för att de ska följa de önskemål och riktlinjer som muslimerna har.

Det förekommer en variation av gravarnas utformning och utsmyckning vid alla årtionden på Östra kyrkogårdens muslimska avdelning, men man kan ändå se att av de äldre gravarna så är en stor majoritet väldigt enkla och påminner om den grav från 1985 som jag visar bild på. Många av de nyare gravarna har kvar sina gröna trämarkeringar, men på de utrustade med gravsten kan man se att dessa har en stor variation av både material, form samt texter och bilder, där det inte är många som har samma drag som de från 1970- och 1980-talen. Det är även värt att notera att gravarna för de som har avlidit unga ofta har mer utsmyckade gravplatser än de för dem som dör äldre.

Det kan vara svårt att avgöra hur mycket man smyckar graven med blommor och andra föremål idag jämfört med till exempel 1980-talet, eftersom det är mest naturligt att man de första åren besöker graven oftare, och därmed smyckar graven mer, än när det gått en längre tid. Det är möjligt att man även förr dekorerade gravarna, men att det av detta inte längre finns några spår. Däremot kan man av gravvårdarna göra bättre slutsatser eftersom dessa inte är förgängliga, och varken material, storlek, form och text på dem har förändrats sedan de sattes upp. Efter att ha granskat gravvårdarna på Östra kyrkogården så ser jag att det över lag har skett en förändring i gravvårdarnas utformning, även om det kanske inte behöver betyda att det är något som inte längre stämmer med muslimernas seder kring begravningen.

Muslimer ska inte lägga för mycket pengar på gravsten och annan utsmyckning av graven, så en orsak till att många upplever en förändring av muslimernas förhållnings-sätt till sina gravar kan vara att många muslimer nu är beredda att lägga ner större utgifter på gravarna än vad man gjort tidigare. Detta kan helt enkelt bero på att muslimerna i Sverige idag har det bättre ställt än vad de hade för några år sedan och att

de därmed har möjlighet att lägga ner mer pengar på gravarna än innan utan att det påverkar de anhörigas ekonomiska situation alltför mycket. Jag vill därför poängtera att det är möjligt att den förändring av muslimernas gravplatser som kan ses på Östra kyrkogården i Malmö inte behöver bero på en förändring av muslimernas traditioner, utan istället på en förändring av de förutsättningar som muslimerna har.

Dock finns det mycket som tyder på att många muslimer inte lever så konsekvent efter de muslimska traditionerna. Jag har under arbetet med min uppsats fått detta bekräftat från många olika håll. Enligt islam så bör man inte utföra kremering av avlidna eftersom det skändar kroppen, men Ingemar Petersson på Malmös kyrkogårdsförvaltning berättar att det förekommit att muslimer ändå har valt kremering. Detta har skett vid de fall när den avlidne ska begravas i hemlandet, vilket blir väldigt dyrt ifall man ska frakta en hel kropp. Detta är ett tecken på att det för vissa inom islam inte längre är ett lika stort tabu med kremering som det varit tidigare, även om jag tror att de flesta fortfarande anser att kremering bör undvikas.

När jag samtalade med Nybros kyrkogårdsföreståndare så berättade han att muslimerna i Nybro inte har så många krav på förvaltningen förutom att de avlidnas ansikten ska vara vända mot Mecka. Skötseln på de muslimska gravplatserna är samma som på den övriga begravningsplatsen, vilket innebär att kyrkogårdsförvaltningen beträder de muslimska gravarna utan att det kommer några starka reaktioner.

Slutsatsen av detta är att muslimerna i Nybro inte har speciellt stora krav på kyrkogårdsförvaltningen att gravplatserna ska skötas helt enligt muslimska traditioner, utan att det räcker om muslimerna själva följer dem. Ett tydligt tecken på detta är att man inte har gravarnas fotända markerad, utan endast huvudändan, vilket gör att det inte finns något som visar var man ska gå för att undvika att beträda gravarna. Detta hade annars varit ett enkelt och tydligt tecken för begravningsplatsens besökare att man inte bör beträda gravarna. Istället har man valt att ha samma utformning på de muslimska gravarna som på övriga protestantiska begravningsplatsen, vilket gör att man som icke-muslimsk besökare inte inser att man bör förhålla sig till gravarna på ett speciellt sätt. Däremot måste man dock vara medveten om att det kan vara så att vissa av Nybros muslimer inte helt delar kyrkogårdsförvaltningen syn på hur bra utformningen och skötseln av området är. Men eftersom kyrkogårdsförvaltningen inte får in några klagomål så drar jag ändå slutsatsen att de flesta muslimer är relativt nöjda.

Precis som det finns många kristna som inte utövar sin religion aktivt, finns det även muslimer som har valt att inte helt följa de muslimska traditionerna men ändå vill bli begravda tillsammans med andra muslimer. För dessa kan jag tänka mig att det inte är lika viktigt att till exempel den avlidnes kropp begravs inom ett dygn, som för många andra muslimer. Jag tror även att det är mycket möjligt att vissa av de muslimer som inte är utövande i större grad kan ha tagit efter några av de svenska begravnings-traditionerna. När sen andra muslimer som själva kanske inte har så stor insyn i alla traditioner inom islam besöker det muslimska begravningsplatserna och ser dessa gravplatser, tror jag att de kan påverkas av dessa och själva utforma gravar på ett liknande sätt vilket kan göra att drag av andra traditioner kan spridas till fler gravplatser.

Jag tycker att det är naturligt att man påverkas av det samhälle och den kultur som man växer upp och lever i, vilket inte behöver betyda att ens eget ursprung och kultur blir mindre värda. Även om många muslimer kanske inte håller med så tror jag därför att de

flesta muslimer i Sverige medvetet eller omedvetet har blivit påverkade av det svenska samhället, och bland annat har tagit efter vissa av de kristna traditionerna.

Jag hoppas att jag med den här uppsatsen har gett läsaren en tydligare uppfattning i den problematik som finns kring anläggning och utformning av muslimska begravningsplatser, men att det är mycket viktigt att man respekterar och är hänsynsfull till de begravningsstraditioner som hela Sveriges befolkning har oavsett trossamfund. En bra och öppen dialog är väsentlig för att detta ska lyckas.

Källförteckning

Bonniers Uppslagsbok (2007a). Uppslagsord: gravvård. Korotan Ljubljana, Slovenien: Albert Bonnier Förlag AB

Bonniers Uppslagsbok (2007b). Uppslagsord: religion. Korotan Ljubljana, Slovenien: Albert Bonnier Förlag AB

Fonus (2005). *Respekt och hänsyn*. Stockholm: Fonus

Islamguiden. Hemsida [online] tillgänglig: <http://www.islamguiden.com/cermoni.shtml> [2009-03-03]

Islamic Center (2005). Hemsida [online] tillgänglig: <http://www.mosken.se/> [2009-03-05]

Janson, Eva. (2002). Muslimska gravplatser ställer krav på kunskap. *Kyrkogården 4*, s. 13

Kalmar läns museum (2005). *Nybro kyrkogård* [online] tillgänglig: http://www.kalmarlansmuseum.se/site/hem/pub/pdf_bygg_kyrka/pdf_vaxjo/nybro.pdf [2009-03-06]

Länsstyrelsen (2007) Hemsida [online] tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/skane/Kartor_och_planeringsunderlag/Kulturmiljoprogram/Skane_s_historia_och_utveckling/Religiosa_landskap/Kyrkogardar.htm [2009-03-02]

Malmö stad (2009) *Aktuellt om: Befolkningen under 2008 med sikte på 2009* [online] tillgänglig: http://www.malmo.se/download/18.3ce4ae6a11e2a8ab190800044506/aktuellt_om_befolkning2008.pdf [2009-02-03]

Möller, Annika. (2001) Begravningsplatsen i det mångkulturella samhället. I: Klintborg Ahlklo, Åsa (red.) *Mellan trädkrans och minneslund; svensk kyrkogårdsarkitektur i utveckling 1940-1990*. 87-98. Alnarp: Movium (Stad och land nr 167)

Nationalencyklopedin (2009). Uppslagsord: religion. [online] tillgänglig: <http://ne.se/artikel/1205517> [2009-03-03]

Nybro kommun (2008). Hemsida [online] tillgänglig: <http://www.nybro.se> [2009-03-06]

Open society institute, EU monitoring and advocacy program (2007) *Muslims in the EU: Cities Report* [online] tillgänglig:
http://www.eumap.org/topics/minority/reports/eumuslims/background_reports/download/sweden/sweden.pdf [2009-02-04]

Riksantikvarieämbetet (2004) *Religiösa rum i det mångkulturella Sverige* [online] tillgänglig:
http://www.raa.se/publicerat/rapp2007_2.pdf [2009-02-04]

Silferberg, Bo. *Mångfaldig kyrkogård* (2007). *Kyrkogården 5*, s. 14

Statistiska Centralbyrån (2002) *Meddelanden i samordningsfrågor för Sveriges officiella statistik* [online] tillgänglig:
http://74.125.77.132/custom?q=cache:JLHZf0fF184J:www.scb.se/Grupp/Metod/_Dokument/X11OP0203.pdf+trossamfund&hl=sv&ct=clnk&cd=7&ie=UTF-8&client=google-coop-np [2009-02-04]

Sörensen, Ann-Britt. (2005): *Begrepp I begravningsverksamheten 2005. Gröna Fakta 5/2005*. Movium, SLU, Alnarp

Wikipedia (2009). Uppslagsord: trossamfund. [online] tillgänglig:
<http://sv.wikipedia.org/wiki/Trossamfund> [2009-03-03]

Muntliga källor

Becirov, Bejzat. Ordförande Islamic Center, Malmö. Intervju 2009-03-10

Bengtsson, Lars. Kyrkogårdsföreståndare, Nybro-Bäckebo kyrkliga samfällighet.
Telefonsamtal 2009-03-09

Kadhun, Lamis. Informatör för nyanlända irakier och araber, Malmö kommun. Telefonsamtal 2009-02-12

Petersson, Ingmar. Driftschef, Malmö kyrkogårdsförvaltning. Intervju 2009-02-09